

A honi katonai büntetőjog és a végrehajtás karaktere a két világháború között

Pallo József

Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Büntetőjogi Tanszék, Budapest, Magyarország
E-mail: pallo.jozsef@uni-nke.hu

Beérkezett: 2023. február 13.; Elfogadva: 2023. február 28.; Online megjelent: 2023. május 25.

Összefoglalás

A szerző a két világháború közötti magyar katonai büntetőjog meghatározó jelentőségű törvényét és az ehhez kapcsolódó speciális végrehajtási kérdéseket állítja a középpontba. Az 1931-ben született jogszabály sajátos történelmi és történelmi időszakban született meg, hiszen a trianoni békediktátum szinte a teljes ellehetetlenülés határára sodorta Magyarországot. Vitathatatlan, hogy az ezt követő közel egy évtizedig tartó konszolidációs folyamat és annak sikere a XX. századi magyar politikatörténet egy kiemelkedően sikeres időszakaként azonosítható. A történelmi kényszer és Magyarország nemzetbiztonsága minden tiltás ellenére megkövetelte a honi haderő életben tartását, amelynek részeként a speciális jogi környezetet is korszerűsíteni kellett. Az Osztrák–Magyar Monarchia idejéből származó normarendszer revízió alá került, és minden szempontból az európai mércéket is meghaladó szabályozás született. Ezeket az anyagi jogi és végrehajtási normákat járja körül a tanulmány, érintve e legfontosabb dogmatikai csomópontokat. Rövid történelmi kitekintés után bemutatjuk a katonákra vonatkozó büntetési rendszert, majd a végrehajtásra vonatkozó azon regulák számbavételére kerül sor, amelyből a korabeli katonai büntetőjogi és végrehajtási filozófia jól érzékelhetővé válik. Ennek megfelelően megjelennek többek között az infrastruktúrára, a személyzetre, az elhelyezési körülményekre, a fogvatartottak jogi helyzetére vonatkozó, vagy az intézet szélesebb körben értelmezett biztonságára vonatkozó rendelkezések. A tanulmány végén a jelenleg hatályos megoldás főbb elemeinek esszenciális bemutatása valósul meg, és elvi síkon megfogalmazódik a jövőre vonatkozó nemzetbiztonsági szempontokat is megjelenítő lehetséges irány is.

Kulcsszavak: büntetőjog, katonai büntetőjog, büntetőfilozófia, katonai eljárásjog, szabadságvesztés, végrehajtás, infrastruktúra, nemzetbiztonság

The character of military criminal law and enforcement in Hungary between the two world wars

József Pallo

University of Public Service, Faculty of Law Enforcement, Department of Criminal Law, Budapest, Hungary

Summary

The author focuses on the decisive law of the Hungarian military criminal law between the two World wars, which has been relatively understudied so far, and on its specific implementation issues. The legislation born in 1931 came at a particularly historic time, as the Treaty of Trianon put Hungary almost on the edge of total impossibility. It is indisputable that the process of consolidation for nearly a decade and its success can be identified as an outstandingly successful period in the 20th-century Hungarian political history. Despite all prohibitions, the historic necessity and the national security of Hungary demanded the survival of the national armed force, which required the modernization of the special legal environment. The system of standards from the period of the Austro-Hungarian monarchy was revised and the legislation also exceeded the European standards in all aspects. These financial, legal, and execution standards are discussed in this paper, touching upon these key doctrinal points. After a brief historic overview, the punishment system for soldiers is presented, followed by the enumeration of the rules of execution,

from which the philosophy of the time of the military penal and execution is framed well. These include the provisions on infrastructure, staff, accommodation conditions, the legal status of the detainees, or the security of the institution in a broader sense. The paper concludes with an essential presentation of the main elements of the current solution and a possible way for the future is formulated.

Keywords: criminal law, military criminal law, criminal philosophy, military procedural law, imprisonment, execution, infrastructure, national security

Rövid történeti visszatekintés

Az 1848/49. évi szabadságharc bukása után teljes visszarendeződés történt a honi büntetőjog forrásait illetően. Az Osztrák Büntetőtörvénykönyv (Strafgesetzbuch) 1852-ben történt bevezetését követően hamarosan a katonai igazságszolgáltatás területén is fontos változások történtek. I. Ferenc József 1855. január 15-én szentesítette a katonai büntető „törvénykönyvet” (Militar-Strafgesetz), amely Magyarország tekintetében 1931-ig alapjaiban meghatározta a magyar katonai büntetőjog egyes kérdéseit és rendszerét. A császári norma közjogi alapját azon rendelkezés adta, amely szerint: „*Ő Felségének a hadügy körébe tartozó alkotmányos fejedelmi jogai folytán mindaz, a mi az egész hadseregnek és így a magyar hadseregnek is, mint az összes hadsereg kiegészítő részének egységes vezérletére, vezényletére és belső szervezetére vonatkozik, Őfelsége által intézendőnek ismertetett el.*”¹ Ezt a vezérelvet a későbbiekben is szisztematikusan követték, ezekre példát szolgáltat a *véderről szóló 1868. évi XL. törvénycikk, a honvédségről szóló 1868. évi XLI. törvénycikk, vagy éppen a közbiztonsági szolgálat szervezéséről szóló 1881. évi III. törvénycikk és a népfölkelésről szóló 1886. évi XX. törvénycikk.*

A katonai büntetőjoghoz köthető szankciók végrehajtására már a XX. század legelejétől találunk honi normát, amely az 1901-ben kiadott, a m. kir. honvédfogházak számára szóló D-4. jelzésű szabályzatban öltött testet. A korszak katonai börtönrendszerének leírása *Gábor (Graeber) Gyula (1868–1936)* tartalékos honvéd bíró nevéhez fűződik, aki pontosan kidolgozta a vonatkozó gyakorlat részleteit. Álláspontja szerint „az eddig létrehozott börtönrendszerek legtökéletesebbike” az „írlandi” vagy progresszív rendszer volt, melynek központi eleme az elítélt megjavítása és fokozatos felkészítése a szabadulás utáni életre, azaz végső soron a társadalmi visszailleszkedésre.² Ebben a rendszerben a szabadságvesztés ideje négy időszakban azonosítható: az első a magánelzárás, a második a közös fogság, a harmadik a közvetítő intézet és végül pedig a feltételes szabadság. Ezt a rendszert alkalmazta egyébként a hatályos magyar büntető törvénykönyv a Csemegi-kódex néven ismert 1878. évi V. törvénycikk is. Fontos különbség volt azonban a két norma büntetőfilozófiájában, hogy amíg a Csemegi-kódex célja a megtorlás és a javítás egyidejű alkalmazása volt, addig a katonai büntető törvénykönyv egyértelmű-

en az elrettentést szolgálta. A korabeli felfogás szerint a hosszú tartalmú büntetések a katonai szolgálatnak csak hátrányára válnak, ezért a büntetéseket rövidíteni kell, és ezt esetleg egyéb nehezítésekkel lehet súlyosítani.

Az osztrák katonai büntetőtörvény első része az „általános határozatok a büntettekről, vétségekről és azoknak megbüntetéséről” címet viselte. Ez a szabályozás a szabadságvesztésnek két nemét ismerte, a büntett miatt kiszabható börtönt és a vétség miatt alkalmazható fogságot. A börtönbüntetésnek további két típusát különböztette meg, az általános börtönt, amelyben az elítélt „bilincs nélkül, de szigorúan őriztetik”, és a súlyos börtönt, ahol az elítélt ítéletét szigorúbb módon (rabláncban, ennek eltörlését követően egyéb, az általános fokozatban is alkalmazható súlyosításokkal, mint bilincs, böjt, kemény fekhely, testi fenyegetés, magánfogságba zárás, magánosan sötétkamrába zárás) hajtották végre. A katonai büntető igazságszolgáltatásban már a XIX. században is csak honvéd fogházak (vagy katonai erősségek) léteztek, amelyekben a börtönbüntetésre ítélt katonák, azaz a „fogházban letartóztatott börtönfegyenczek” büntetésüket töltötték. Ebben az időszakban az országban összesen hét, minden honvédkerületi parancsnokságnál egy-egy honvédkerületi fogház működött. A börtönfegyenczek két osztályba tagolódtak, az első osztályba az iskolázottabb elítéltek tartoztak, akik bűnösségük megállapítása előtti tiszti, honvéd (katonai) tisztviselői vagy hasonló állásban voltak, a második osztályt pedig a „maradék” fegyenc jelentette. Az osztályba sorolás indoka a szigorú differenciálás volt, amely lehetővé tette az első osztályba tartozó elítéltek esetében a „magánosan vagy egyenlő állásúakkal közös” elhelyezést. A korabeli katonai büntetőjog személyi hatálya a polgári bíróságok által katonákra kiszabott szabadságvesztésre is vonatkozott. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a katonai státusú, de rendes bíróság által köztörvényes bűncselekmény miatt elítélttel szemben általános végrehajtási szabályokat alkalmazzanak. A katona fegyencre bármilyen büntetés kitöltése esetén is katonai szabályok vonatkoztak, annak ellenére, hogy elhelyezését állami fegyintézetben kellett megoldani. Ez egyfelől újabb elkülönítést jelentett, másfelől szigorúbb szabályok alkalmazását, mivel a polgári elítéltnak adható kedvezmények (pl. feltételes szabadságra bocsátás) a katonákra nem vonatkoztak.

Az osztrák katonai büntetőtörvény több mint hat évtizedes magyarországi érvényességét megtörő első magyar katonai büntető törvénykönyv az 1930. évi II. törvénycikk (Ktbtk.) volt. E norma megalkotása megítélésünk szerint szoros összefüggést mutat a trianoni sokk után

¹ 1867. évi XII. törvénycikk 11. §.

² Gábor Gyula: *Tanulmányok a katonai büntető jogból.* Budapest, 1901.

lassan magára találó Magyarország konszolidációjával, amely gróf Bethlen István nevéhez fűződik, és az 1930-as évek elejére formálisan is befejeződött. A trianoni békediktátum nyomán a legfőbb és megkerülhetetlen külpolitikai törekvés a területi revízió kérdése volt, hiszen a „rablóbéke” rendelkezései nemzeti, gazdasági és morális katasztrófába taszították hazánkat, amelyet a magyarság túlnyomó része nem tudott elfogadni. Az is nyilvánvaló volt, hogy a revízió békés úton nem valósulhat meg, ezért a haderőfejlesztés is fontos kérdéssé vált, melynek kiteljesedését ugyancsak a trianoni rendelkezések gátolták. Másrészt a korabeli országvezetők azzal is tisztában voltak, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia testéből kiszakított és mesterséges úton létrehozott utódállamok szemében Magyarország az egyik első számú veszélyforrásnak tekintendő, azaz a közvetlen fegyveres konfrontáció gyakorlatilag állandó fenyegetést jelentett. Az óvatos és takarásban zajló katonai fejlesztések tulajdonképpen egy átfogó haderőreformot céloztak meg,³ amely végső soron Magyarország nemzetbiztonsági érdekeit szolgálta. E nagyívű munka a katonai büntetőjogot is érintette, és lehetővé tette egy korához mérten is korszerű, jól alkalmazható és a sajátos jogfilozófiai elvárásoknak megfelelő norma megalkotását, amely a katonai büntető törvénykönyvről szóló 1930. évi II. törvénycikk⁴ (Ktbtk.) néven vált a magyar jogrend részévé, és 1948-ig meghatározta a honi katonai büntetőjogot.

A büntetések rendszere a Ktbtk. alapján

A szankciórendszerét tekintve büntetések vonatkozásában az igazságosságot, valamint a fegyelmetartás érdekeit tartotta szem előtt, hiszen ez utóbbit illetően bőséggel álltak rendelkezésre a keserű világháborús tapasztalatok. Ugyanakkor több helyen enyhébb elbírálást tett lehetővé, így különösen békeállapot idején a halálbüntetés alkalmazását szűkebb körre szorította. A Ktbtk. a katonai büntettek általában az agyonlövésel végrehajtandó kivégzést és a börtönt alkalmazta. A kötéllal végrehajtandó halálbüntetést és a fegyház fokozatú szabadságvesztést csak azon bűnelkövetőkre állapítja meg, akiknek cselekménye – legalábbis katonai szempontból véve – aljas érzületre volt visszavezethető, így például az ellenséghez szökés, fosztogatás jöhetett szóba. Megjegyzendő, hogy a *kötél és az agyonlövés általi halálbüntetés* ugyanazon büntetésnek kétféle végrehajtási módja volt, nem pedig két önálló büntetési nem. A kötéllal végrehajtandó halálbüntetés a honvédségből (csendőrségből) kicsapást is magába foglalta, az agyonlövésel történő kivégzést a katonai bíraskodás körében is csak a katonai bűncselekmények elkövetése esetén lehetett alkalmazni. A kialakult gyakorlat alapján a kivégzések személyi sorrendjét a

bűnösség foka figyelembevételével úgy állapították meg, hogy előbb a kevésbé bűnös, legutoljára pedig a legsúlyosabb bűn elkövetőjét végezték ki. Ha a halálbüntetés kötéllal nem lehetett végrehajtani (pl. a hóhér nem állt rendelkezésre, nyaki sérülést szenvedett az elítélt), az illetékes parancsnok fel volt hatalmazva arra, hogy – mintegy diszkrecionális jogkörben eljárva – a halálbüntetésnek ezt a nemét agyonlövésre változtassa át.

A legsúlyosabb büntetés tehát továbbra is a halálbüntetés volt, míg a legáltalánosabb a *szabadságvesztés*, amelyet főszabály szerint a katonai büntető intézetekben kellett végrehajtani, de a polgári büntető intézetek is igénybe vehetők voltak. A törvény széles keretekben állapította meg a szabadságvesztési büntetési tételeket, és ezáltal a bírónak szabad kezét adott arra, hogy a legmegfelelőbb büntetést alkalmazhassa. Szembetűnő ugyanakkor, hogy gyakrabban határozta meg a szabadságvesztés-büntetés minimumát, mint a „civil” büntető törvénykönyv, a Csemegi-kódex.⁵ A katonai szabadságvesztés időtartamára vonatkozóan két egymással ellentétes elv fogalmazódott meg. Az egyik a rövid időtartam követelménye volt, amely azt fejezte ki, hogy a szolgálatban megtartható katonát hosszabb időre a katonai szolgálattól ne vonják el, és ezzel ne sérüljön a szolgálati biztonság. A másik elv ezzel ellentétben a kevés időtartamot vitatta, mivel azt gondolták, hogy az eleve rövid időtartamban meghatározott szabadságvesztés inkább káros hatású, vagyis nem alkalmas a büntetési célok elérésére. A törvény indoklása ezzel összefüggésben az alábbiak szerint fogalmaz: *„a rövidtartamú szabadságvesztés büntetéseknek kevésbé visszariasztó és hatálytalan volta miatt tekintélyes oldalról sok és nem éppen alaptalan a panasz. A szabadságvesztés-büntetés a nélkülözéshez, sőt nyomorhoz szokott elemekre sokszor nem hat büntetés gyanánt, hanem gondtalan megélhetést jelent. A katonai fogházviszonyok ismerője előtt sem titok, hogy főleg a rövid idejű szabadságvesztésből elítélteink rendszeren testsúlyban gyarapodva kerülnek ki, és hogy főleg az intelligencia alacsonyabb fokán állókon nem igen látszik meg a bánkódás a miatt, hogy terhes katonai szolgálatot fel kellett cserélniük pár havi szabadságvesztéssel.”*⁶

Ezt az ellentmondást a törvény úgy oldotta fel, hogy az egyébként rövid idejű szabadságvesztést az osztrák büntetőtörvény rendelkezéseiben is ismert súlyosításokkal (bőjt, kemény fekvőhely, fogház- és elzárásbüntetés esetében magánzárka) az elítélt egyéniségének szem előtt tartásával „intenzívebbé tették” és rövidítették. Ez a megoldás a költségkímélési szempontok mellett azzal a lényeges előnnyel is járt, hogy az elítéltek hamarabb visszakerültek a katonai szolgálatba, illetőleg a korábbi szabályozás időszaka alatt szerzett tapasztalat azt igazolta,

³ A nyílt színi katonai fejlesztések 1938-ban, egy teljesen más politikai és történelmi időszakban kezdődtek meg a Darányi Kálmán nevéhez fűződő, ún győri program keretei között.

⁴ Ezt a jogszabályt az 1948. évi LXII. törvény helyezte hatályon kívül.

⁵ Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog rendszertana. Pécs: AndAnn Kiadó, 2010, 12. o.

⁶ A szabadságvesztés-büntetések végrehajtása a katonai büntető törvénykönyvről szóló 1930. évi II. törvénycikk hatálybalépését követően. (Továbbiakban: Hátteranyag) Ismeretlen szerző, é. n. 5. o. (A kézirat e cikk írójának birtokában.)

hogy a súlyosbítások katonai fegyelmi szempontból is kívánatosak. A súlyosításokkal terhelt rövidítés azonban csak speciális katonai büntetés-végrehajtási intézetekben volt lehetséges.

A tiszti tekintély megóvását szolgálta a *házi fogság*, amely az egy hónapot meg nem haladó fogház-, illetőleg elzárásbüntetésnek egyik végrehajtási módjaként funkcionált. Erre az intézményre „az állástekintetek és a fegyelem megóvása érdekében” volt szükség, mivel alapvetel volt, hogy a tiszteket ne az alárendeltek jelenlétében „korholjuk”, és amennyire lehet, ne az alárendeltek „szemeláttára és őrizete alatt helyezzük fogságba és tartasuk fogva”. A büntetést az elítélt tiszt lakásában kellett végrehajtani, idegenek (barátok stb.) lakását vagy szállodát tehát e célból nem lehetett igénybe venni. Az elítéltnak azok a családtagjai, akikkel együtt lakott, nem voltak a vele való érintkezéstől elzárva, azonban egyéb személyekkel nem érintkezhetett. Nem esett egy tekintet alá a látogatóval az orvos, az a személy, aki jogi segítség céljából kereste fel az elítéltet, illetőleg az a katona sem, aki a szolgálati feladatát látta el.

A korábbi szabályozásnak azt a rendelkezését, amely szerint a házfogság ör felállításával elrendelhető, érthető módon nem vette át a Ktbt., mert ez éppen a megóvni kívánt tiszti tekintélyt sértette volna. Ez a sajátos jogintézmény a végrehajtás speciálisabb formáját tekintve hasonlít a Csemegi-kódex államfogházához.

A katonai büntetőbíráskodásban kiszabott *pénzbüntetések* és pénzbírságok a honvédelmi miniszter kezelése alá tartoztak és jóléti intézmények céljára voltak felhasználhatók. A Ktbt. speciális mellékbüntetési nemet adott meg, a polgári büntetőtörvényhez képest ez volt a *lefokozás, vagy más néven a rangvesztés*.⁷ Erre akkor kerülhetett sor, ha a tett vagy mellékkörülményei olyanok voltak, hogy az elítélt magatartása súlyosan sértette a tiszti pálya méltóságát és becsületét, így különösen szökés, szökésre szövetkezés és gyávaság büntette esetében. A lefokozással mint mellékbüntetéssel elveszett mindennemű (tiszti, katonai tisztviselői, tisztesi és altiszti stb.) rendfokozat, akár valóságos, akár címzetes volt az, továbbá a katonai állásnak a legalacsonyabb napi zsoldnál magasabb zsoldot élvezőjét a legalacsonyabb zsoldra helyezték vissza, végül elveszett a katonai szolgálattal szerzett nyugdíj és egyéb ellátási igény is.⁸ A lefokozás azonban nem vonta maga után a rend- és díszjelek elvesztését, ez utóbbi joghátrány csak akkor érte az elítéltet, ha a bíróság őt hivatalvesztéssel sújtotta, vagy büntett miatt ítélte el. A hivatalvesztés kimondását a törvény általában csak a katonai szempontból különösen megbecstelenítő vagy olyan katonai bűncselekmények esetében rendelte el, amelyekhez hasonló közönséges bűncselekményekre a polgári Btk. is hivatalvesztést rendelt.

⁷ Ktbt. 11. §.

⁸ Háttéranyag: 7. o.

Katonai bíróság által elítélt egyén feltételes szabadságra bocsátása és ennek visszavonása felől a honvédelmi miniszter határozott, így azon személyek esetében, akiknek egy évnél nagyobb tartamú szabadságvesztését katonai büntető intézetben hajtották végre, büntetésük kétharmad részének kitöltése után feltételes szabadságra voltak bocsáthatók. Életfogytiglani fegyházra ítéleteket pedig csak büntetésük 15. évének eltelte után bocsáthatták feltételes szabadságra. Érdekességként jelzem, hogy a Ktbt. eredeti javaslatában szerepelt a botbüntetés is, amelyet „hadra kelt seregnél” a rögtönítélő bíróság szabhatott volna ki. Ezt azonban törölték, és helyette a törvény úgy rendelkezett, hogy a minisztérium állapíthat meg a „hadra kelt sereg” rögtönítélő bírósági eljárásban a halálbüntetés helyett enyhítésképpen más büntetési nemeket és büntetési tételeket. Az országgyűlési vitán a botbüntetés ellen felszólalók a botbüntetés embertelen voltát kifogásolták, illetve többen szót emeltek azért, mert a törvény nem ismeri a dologház és a szigorított dologház intézményét.⁹ Ezt az igazságügy-miniszter helyes érveléssel azzal indokolta, hogy a honvédség sajátos szervezeti rendjével, a katonai szolgálati viszonyokkal semmiképpen sem egyeztethető össze az ilyen büntetés, mivel az említett két büntetési nem alkalmazását leginkább megalapozó közveszélyes munkakerülés mint bűncselekmény, és a megrögzött bűnözői életvitel a katonák vonatkozásában nem kerülhet megállapításra. Megjegyzendő, hogy a szigorított dologház mint a Csemegi-kódex 1928-as novellájával (II. Bn.) kialakított jogintézmény egyébként sem váltotta be a hozzá fűzött korabeli kriminálpolitikai reményeket.

Tanulmányom jellege alapján nem megkerülhető, hogy szót ejtsek a katona jogállású személyek előzetes letartóztatásáról, illetve a vizsgálati fogságra vonatkozó legfontosabb regulákról. Fontos tisztázni e körben, hogy speciális szabály alapján történt ezeknek a személyi szabadság korlátozásával járó kényszerintézkedéseknek az elrendelése. Az alapvető specifikus norma a *honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. törvénycikk* (Kbp.) volt. Az előzetes letartóztatás elrendelésének lehetősége meglehetősen széles személyi körhöz volt rendelve. Elsősorban a terhelt előjáróját (előjáró parancsnokságát) illette meg; ha a késedelem veszéllyel járt volna, akkor az ügyész (ügyészi tiszt) járhatott el; illetve szabadlábon védekező terhelt esetében a vizsgálóbíró intézkedhetett erre. A vizsgálati fogság abban különbözött az előzetes letartóztatástól, hogy olyan terhelt ellen lehetett alkalmazni, aki ellen a vádemlést elrendelték és fennállt vele szemben az előzetes letartóztatás valamely feltétele (pl. szökésétől kell tartani). A vizsgálati fogság elrendeléséről az illetékes parancsnok határozott.

⁹ Háttéranyag: 11. o.

Mindkét jogintézmény tekintetében érvényesül a ma is meghatározó fősabály, miszerint a kényszerintézkedések tartamát a lehető legrövidebb időre kell szorítani. Bár a korabeli szabályozás inkább a katona státuszának „zsenánt” helyzetét igyekezett ezzel kezelni, a modern elvek már arra mutatnak, hogy a mai értelemben vett letartóztatás (Be. 296. §) jogállami ellentmondását próbálja igazolni. Azaz a terhelt személyi szabadságának elvonására, korlátozására kerül sor az ügydöntő bírói határozat meghozatala előtt, amellyel szemben viszont az ártatlanság vélelmének alapvető értéke áll. Az előzetes letartóztatást és a vizsgálati fogságot a fentiek miatt nem meglepő módon a terhelt személy „becsületének lehető kímélésével” kellett végrehajtani, és annak időtartamának lerövidítésére mindenkinek törekednie kellett.

A Ktbt. büntetési rendszerét áttekintve tehát néhány fontosabb gondolkodásmódbeli jellegzetességet láthatunk, ezek közül a teljesség igénye nélkül néhányra felhívom a figyelmet. Ami az egyes büntetéseknek megállapítását az igazságosság általános követelményei mellett elsősorban a gyakorlati és főleg a háborús tapasztalatokat, valamint a fegyelmetartás érdekeit tartotta szem előtt. Ezzel egy kifejezetten pragmatikus látásmód jelent meg ezen a területen.

Ez nem jelentette azt, hogy a javaslat az emberiség követelményei elől elzárkózott volna, hiszen a létező jogállapottal szemben több helyütt értékes enyhítéseket tartalmazott, és főleg béke idején a halálbüntetés alkalmazását is korlátozta.¹⁰ Érvényre jutott tehát azon elv, miszerint a túlságos szigor a fegyelemnek sem kedvez mindenkor.

A rend- és díszjelek elvesztése megfelelt a katonai bíráskodásban a hivatalvesztésnek. Rendelkezni kellett azonban azokról a büntetésekről is, amelyekben a Csemege-kódex vagy a Ktbt. hivatalvesztést egyáltalán nem rendel, vagy amelyekben a néha hervadhatatlan érdemek jutalmául kapott ily kitüntetéseknek elvétele katonai szempontból sem igazolható túlszigorra. Azaz a bíró felhatalmazást kapott arra, hogy ha a lefokozástól is eltekint, vagy ha más rendkívüli méltánylást érdemlő okok állnak fenn, a kitüntetések viselésének jogát megítélhette.

A fogházbüntetéseknel szembenűnő, hogy a jogalkotó nem egyetlen (maximális) tartamban, hanem fokozatosan: hat hónapig terjedő, azután („súlyos esetben”) ennél hosszabb tartamban szabja meg. Ennek oka az volt, hogy ezzel teremtett módot arra, hogy a katonai vétségek enyhébb esetei a Kbp. 2. §-a alapján a körülményekhez képest fegyelmi úton megtorolhatók legyenek.

¹⁰ De természetesen csak ott, ahol a Ktbt. szigorja túlságosnak látszott és a gyakorlatban emiatt nem is alkalmazták, vagy ahol a rendes eljárásban tervezett enyhébb elbánást ellensúlyozni lehetett a rögtönítélő eljárással.

A végrehajtási kérdések normatív háttere: magyar királyi honvéd büntető intézetek számára kiadott D-4 jelzésű szabályzat

A Ktbt. 1931. február 1-jén történt életbeléptetése után számos alacsonyabb rendű normát kellett módosítani. Ezek közül primátust kapott a végrehajtási utasítás és az új fogházzabályzat megalkotása. A M. kir. Honvédelmi Minisztérium 13. (jogi) osztálya foglalkozott – többek között – a katonai börtönök ügyeivel, de ide tartozott pl. a katonai büntető igazságszolgáltatásra vonatkozó szabályzatok és rendeletek szerkesztése is. Már 1929 végén megszületett a terv arra vonatkozólag, hogy több honvédbíró bevonásával induljon meg a normaalkotó munka. A fogházzabályzat szövegezésével Karkis Kornélt, míg a törvények gyűjteményes összeállításával Totth Róbertet bízták meg. A végrehajtási utasítás megszerkesztését dr. Schlichtherle János elnöke alatt álló bizottságra bízták, amelynek Kormann Frigyes és Schultheisz Emil is tagjai voltak. A megfeszített munka eredményeként a honvéd büntetőintézetek szabályzatának tervezete készült el a leghamarabb. A pontosítások után Gömbös Gyula honvédelmi miniszter terjesztette Horthy Miklós kormányzó elé 10.991/eln.13.-1930. számon. Kiemelte, hogy „...a szabadságvesztés-büntetések végrehajtásának rendszere is gyökeresen megváltozik. A szabadságvesztés-büntetések ugyanis az eddigi súlyos börtön, börtön és fogság helyett, mint fegyház-, börtön-, államfogház-, fogház és elzárásbüntetések lesznek a törvényes szabályoknak megfelelően végrehajtandók, és a jelenlegi honvéd fogházak honvédbüntetőintézetekké alakulnak át. E változásnak megfelelően az eddigi fogház szabályzat helyett új rendszerű és tartalmú szabályzatot, a D-4. jelzésű szabályzat a m. kir. honvédbüntetőintézetek számára című könyvet kellett szerkeszteni, melynek tervezetét idezárta az azzal az alázatos kérdéssel bátorkodom Főméltóságod magas színe elé terjeszteni, hogy azt jóváhagyja, és egyben elrendelni méltóztatásuk...” A kormányzó 1930. november 17-én a szolgálati könyvet jóváhagyta, amely a Ktbt.-val egy időben lépett hatályba, és ezzel az 1901-es szabályzat végleg eltűnt a katonai büntetőjog szabályrendszeréből.

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának infrastrukturális és személyzeti háttere

A szabadságvesztés végrehajtása alapvetően a következők helyszíneken valósulhatott meg: honvéd büntetőintézetek, tábori fogdák, honvéd vagy közrendészeti kórházak, illetve polgári büntetőintézetek. A trianoni országvesztés után nem sokkal, 1921 novemberében született meg a magyar királyi honvédségről szóló 1921. évi XLIX. törvény, amely kialakította az 1922. január 4-től felállítandó magyar királyi honvédséget. Az új hadrend a honvédelmi miniszter 1922 májusában kiadott rendeletével

lépett életbe, amelynek értelmében a honvédség alárendeltségébe hét vegyesdandár tartozott.

A honvéd büntetőintézetek a vegyesdandár-parancsnokságok székhelyein kerültek kialakításra. Budapesten az I. honvéd vegyesdandár-parancsnokság alárendeltségében két intézet működött, egyik a VIII. kerületben, a Conti utca 41–43. szám alatt, a másik pedig a II. kerületben, a Margit krt. 85–87. számú épületben.¹¹ A honvéd büntetőintézetek a honvéd büntetőbíráskodás hatálya alá tartozó személyek befogadására szolgáltak, akikkel szemben a honvéd bíróság fegyház, börtön, államfogház, fogház vagy elzárás büntetést szabott ki. Ugyancsak ide soroltak azok a terheltek, akiket vizsgálati fogságba helyeztek, illetve akik ellen az előzetes letartóztatást honvéd ügyész, vizsgálóbíró vagy a haditörvényszék rendelte el. Fegyházbüntetést csak a budapesti Margit körúti és a szegedi honvéd büntetőintézetekben, államfogház büntetést csak a budapesti Margit körúti honvéd büntetőintézetben lehetett végrehajtani. A 2 évi vagy rövidebb tartalmú börtönre vagy fogházra (elzárásra) honvéd bíróság által elítéltek a büntetést annak a vegyesdandárnak a büntető intézetében töltötték ki, amelynek területén az ítélet megszületett. Ha azonban különös körülmények ezt indokoltá tették, akkor a vegyesdandár-parancsnok az átadás mellett szóló okok kifejtésével a honvédelmi miniszterhez fordulhatott. A 2 évnél hosszabb tartalmú börtön- vagy fogházbüntetéseket rendszerint a budapesti Margit körúti és a szegedi honvéd büntetőintézetben hajtották végre. A vegyesdandár parancsnoka kivételes esetben ettől eltérően kérelmezhetette, hogy másik honvéd büntetőintézetben hajtsák végre az elítélt büntetését, ha 5 évnél nem hosszabb tartalmú szabadságvesztés-büntetésre katonai büntetett vagy olyan közönséges büntetett miatt ítélték el, mely nem utal „erkölcsi romlottságra vagy gonoszságra”. Ugyanígy kérelmezhetette a honvédelmi minisztertől azt is – pl. mert valamely egyént 5 évnél hosszabb időtartamra ítélték olyan büntetett miatt, ami viszont különös erkölcsi romlottságra vagy gonoszságra utal –, hogy az elítélt a büntetését polgári intézetben töltse ki. A honvédelmi miniszter ennek engedélyezése esetén az igazságügyi minisztert kereste meg a befogadás érdekében, ilyen módon tehát a büntetést polgári büntetőintézetben is végre lehetett hajtani.¹²

A D-4. szabályzat a tábori fogdák tekintetében csak másodlagos szerepet játszott, alapvetően a célszerűség alapján lehetett ezeket a helyeket a végrehajtás folyamatába bevonni. A tábori fogdákkal szembeni legfőbb elvárás a letartóztatottak biztos megőrzése, felügyelete és a külvilágtól való elkülönítése volt. Ennek érdekében a szigorú fegyelem és rend fenntartására kiemelt figyelmet fordítottak. Az előzetes letartóztatás esetén, amennyiben az olyan személy terhére szólt, aki honvéd vagy közrendészeti kórház betegállományába tartozott, amelyben

beteg letartóztatottak elhelyezésére rendelt helyiségek is voltak, akkor a letartóztatást ezekben a helyiségekben is végre lehetett hajtani.

A katonai bíróság által kiszabott szabadságvesztés-büntetést főszabályként a honvéd büntetőintézetekben kellett végrehajtani, de szükség esetén polgári büntetőintézetben is végre lehetett hajtani. A jogalkotó azért döntött így, mert a honvédség büntetőintézetei nem voltak elégségesek az összes, katonai bíróság által kiszabott szabadságvesztés-büntetés megfelelő végrehajtására. Azt vélelmezték, hogy általában csak a rövid, átlagosan legfeljebb egy évig terjedő büntetések lesznek azok, amelyek majd a honvédség büntetőintézeteiben várnak végrehajtásra, a hosszabb szabadságvesztés-büntetések letöltésére a polgári büntetőintézetekben kerül sor.¹³

A zárkák kialakításuknak megfelelően lehetnek egyéni vagy közös elhelyezésre alkalmas helyiségek. A honvéd büntetőintézetek létesítését a honvédelmi miniszter engedélyezte, természetesen összhangban az általános jogpolitikai elvekkel. Vezérelvként határozták meg, hogy az intézetek átlagosan 100 fő fogvatartott elhelyezésére legyenek alkalmasak, ahol kiemelt figyelmet fordítottak a különböző elkülönítési szabályok megtartására a fegyház, börtön, fogház, államfogház tagolódás alapján. Az elzárásbüntetés tekintetében a fogdahelyiséget jelölték ki sajátos végrehajtási helyszínként. Elmondható, hogy már ebben az időszakban is komoly figyelem koncentráldott a zárkák kialakítására, és szigorú elvárások fogalmazódtak meg. Magánzárkákban 2,5 méter szélesség mellett 25 légméter biztosítása volt az előírás, míg a közös használatú zárka esetében személyenként átlag 30 légméter volt az elvárás. A fogházbüntetés végrehajtása esetén ezek a mutatók kedvezőbbek voltak, és igazodtak az általánosan enyhébb megítélésű rezsimhez. Ennek alapján a zárka alapterületének legalább 15 négyzetméter és 50 légméter terjedelműnek kellett lennie. Közös használat esetén e számok mértéke 13 négyzetméter és 46 légmétert jelentett. Biztosítani kellett a jelzés lehetőségét, ezért az erre a célra kiépített „csengettyűrendszer” minden zárkához hozzátartozott. Az ajtókat zárva kellett tartani és megfelelő betekintőnyílással kellett felszerelni. Biztonsági megfontolások alapján külön figyelmet fordítottak arra, hogy az ajtók bal kézzel legyenek nyithatók, így biztosítva a belépő őr jobb kezének szabadon hagyását. Pontosan szabályozták a rácsok méretét, a padozat jellemzőit, illetve a fűtés, a szellőztetés vagy a világítás elvárásait. Minden zárkában vízöblítéses árnyékszékkel kellett kialakítani, amelynek működtető alkatrészeit a falba süllyesztették. A fogházban elhelyezett, de tisztai rendfokozatukat megtartott elítéltek esetén a zárka felszereléséhez hozzátartozott egy teljesen felszerelt tisztai ágy, míg az államfogházban lévő személyek sa-

¹¹ Háttéranyag: 13. o.

¹² Háttéranyag: 14. o.

¹³ A döntésnél minden bizonnyal tekintetbe vették azt is, hogy az egy évnél hosszabb időre elítélt katonák egy bizonyos részét a m. kir. honvédségről szóló törvény 19. §-a alapján (erkölcsi méltatlanság) amúgy is közigazgatási úton távolítják el az állományból.

ját bútoraikkal rendezhették be lakóhelyüket. Az egyéb részletszabályok ismertetésétől eltekintve is jól érzékelhető, hogy az elítéltek elhelyezésére vonatkozó szabályok karaktere és iránya nem a mai kor szüleménye, azok már hosszú évtizedekkel előbb megfogalmazódtak.

A honvéd büntetőintézetekhez kapcsolódó főfelügyeleti jog a mindenkor honvédelmi miniszterhez volt telepítve. Az intézetek a vegyesdandár-parancsok ügyészének, ennek útján pedig a területileg illetékes vegyesdandár parancsnokának, gazdasági téren pedig a vezető hadbiztosnak voltak alárendelve. A szolgálat közvetlen vezetése és a fegyelem fenntartása a *felügyelőtisz*t feladata volt, aki az igazságügyi vonatkozású ügyekben közvetlenül a honvéd ügyésznek, minden más tekintetben pedig a vegyesdandár parancsnokának volt alárendelve.

A személyzeti és rekrutációs kérdéseket illetően biztosan leszögezhető, hogy igen nagy gondot fordítottak a kiválasztás egyes elemeire. Igen sokrétű elvárásnak kellett eleget tenniük a jelölteknek, amelyet a Szabályzat így erősített meg: „Az eljáróik meghagyásait figyelemmel és buzgósággal teljesítsék, legyenek éberek, egymás között a szolgálatot előmozdító jó egyetértésben éljenek, szolgálatban és szolgálaton kívül józanságra törekedjenek, valamint minden alkalommal lelkiismeretesen, önzetlenül, férfias határozottsággal, de egyszerismind nyugodtan és biggadtan viselkedjenek.” A felügyelet élén a felügyelő tiszt állt, akinek a felügyelőszemélyzet és az őrség volt alárendelve. Feladatát a Szabályzat így foglalta össze: „a felügyelőszemélyzetbe nehéz hivatásuk iránt kedvet és szeretetet öntsön azáltal, hogy hivatásuk fontosságát a törvény megóvása és az általános jólét szempontjából megértesse”. Gyakorlati feladatai az elítéltek neveléséhez kötődtek, különös tekintettel a megfelelő osztályba sorolásra, a munkába állításra és az esetleges oktatásba bevonásra. Emellett kiterjedt ellenőrzési kötelezettség terhelt a nap minden szakában, így éjszaka is. A vezető foglár a felügyelőtiszttel alárendeltségébe tartozott, és a szolgálati beosztást, az elítéltek létszámát, ellátásuk részleteit tartotta kézben. Az egyéb tisztviselők körébe tartoztak a főtisztviselő, a tisztviselő, a segédtisztviselő és a gyakornok. E pozíciókat pályázat útján lehetett elnyerni, és ezután a nagyobb honvédségi büntetőintézetnél kerültek beosztásba a nyertesek. Megjegyzendő, hogy a felvételi vizsga során nagyon komoly általános és társadalmi műveltségnek kellett megfelelni, majd ezt követően egy év próba-idő után kerülhetett sor a véglegesítésre. Említésre méltó, hogy a trianoni békediktátum után a Magyarországra kényszerített katonai korlátok átlépésének egyik eszköze volt, hogy a léptékekkel érintett egykori katonákat mintegy átmentették a csendőrséghez, a rendőrséghez, a vámőrséghez, illetve a „fegyőrséghez”. Elmondható tehát, hogy a büntetés-végrehajtás militarizálódása nem az 50-es években, a szovjet minták szolgálai másolásával indult el, hanem már a 20-as évek elején is szisztematikusan igyekeztek ezt elérni. Mindezt megerősíti a fogházfelügyelők esküjének az a része, amely így szól: „Magamat mindig derék magyar honvédhez és jó hazafihoz illő módon

*viselem, így becsülettel élek és halok.*¹⁴ A személyi állomány tagjai voltak a foglárak és kulcsárok is, akik a számukra pontosan meghatározott „kvázi körletfelügyelői” feladataikat szolgálati utasítás alapján látták el, és a vezető foglár közvetlen alárendeltségébe tartoztak.

A letartóztatottak feletti közvetlen felügyelő szolgálatot nagyobb büntetőintézeteknél *felügyelő tisztviselők*, a többinél *foglárak* teljesítették. Ezek támogatására altiszteket, kulcsárokat osztottak be, akik a *vezető foglár* irányítása alatt álltak. Ezek a személyek együttesen alkották a *felügyelőszemélyzetet*. Amelyik intézetben nem volt lehetőség állandó *őrség kiállítására*, ott a napi váltással kirendelt őrséget arra alkalmas legénységi állományú katonából állították össze.

A fogva tartás biztonsága és törvényessége megkívánta a megfelelő ellenőrzési rendszer kialakítását és működtetését. A vegyesdandár-parancsnok az ügyész kíséretében legalább háromhavonta tartott váratlan ellenőrzéseket, e jogkörét csak személyesen gyakorolhatta, másra nem ruházhatta át. Ezen kívül a területileg illetékes honvéd törvényszék vezetője is joggal bírt ellenőrzések végrehajtására, amelynek tapasztalatait a vegyesdandár parancsnokának kellett jelentenie.

Speciális fogva tartási kérdések a honvéd büntetőintézetekben

Az előzetes letartóztatásban lévőknek *előzetesen letartóztatott*, a vizsgálati fogságban lévőknek *vizsgálati fogoly*, a fegyházbüntetést töltő egyénnek *fegyenc*, a börtönbüntetést töltő egyénnek *rab*, az államfogház büntetést töltő egyénnek *államfogoly*, a fogházbüntetést töltő egyénnek *fogoly*, és az elzárásbüntetést töltő egyénnek ugyancsak *fogoly* volt az elnevezése. A fegyencek és a rabok két osztályba voltak sorolva: az A) osztályba tartoznak azok az elítéltek, akik az elítélésük előtt tiszték voltak, továbbá előkelőbb állású vagy műveltebb egyének – ide tartoztak a karpaszomány viselésére jogosultak is –, végül pedig azok az altisztek és tisztetek, akik az elítélés által rendfokozatukat nem veszítették el, a B) osztályba tartozott a többi fegyenc és rab. Ezt a megosztást az a vélekedés tette szükségessé, miszerint „a szabadságvesztés magábanvéve rövid tartam mellett jóval érzékenyebben sújtja az intelligens elemet, mint a kevésbé intelligenset, ami az individualizáció szempontjából fontos megállapítás”.¹⁵ A tisztetek más letartóztatottaktól, altiszteket és tiszteteket a rendfokozat nélküli legénységtől, előzetesen letartóztatottakat és vizsgálati foglyokat az elítéltektől, a fegyenceket és rabokat az államfoglyoktól és foglyoktól, a nőket a férfiaktól, illetve az A) osztályú fegyenceket és rabokat a B) osztályúaktól el kellett különíteni.

¹⁴ Háttéranyag: 27. o.

¹⁵ Háttéranyag: 11. o.

A vizsgálati foglyokat a nyomozást vezető előljáró által történt kihallgatásukig személyenként kellett őrizni, ezt követően pedig annak utasításai szerint kellett eljárni. Amennyiben az elhelyezés problémákba ütközött, a bűntársak elkülönítését akkor is megkövetelték. Az államfoglyokat, amennyire a helyi viszonyok megengedték, éjjel egymástól elkülönítve, nappal pedig együtt helyezték el.

A fogvatartottak differenciálására nemcsak a zárkákban, hanem a munkatermekben, továbbá az iskola és az istentiszteletre rendelt helyiségekben, és végül szabad levegőn való mozgás alkalmával is gondot kellett fordítani.

A vizsgálati fogoly azon a napon vált elítéltté, amikor az illetékes parancsnok végrehajtható záradékát vele közölték, ez a nap a közlés pontos időpontjától függetlenül egész napnak számított a büntetés tartamát tekintve. Szabadlábon lévő elítéltek büntetési ideje ennek megfelelően azon a napon kezdődött, amelyen a büntetés megkezdése végett az intézetbe befogadták. A büntetés, ha években vagy hónapokban volt kiszabva, a későbbi év vagy hónap azon naptári napján végződött, amely a foganatbavétel napját megelőzi. Ha a büntetés hetekben volt kiszabva, a hét 7 nappal volt számítandó és a büntetés az utolsó büntetési napon végződött. Mindkét esetben az elítélteket a fentiek szerint kiszámítandó utolsó napot követő reggelen kellett elbocsátani. A napokra szóló büntetést déltől délig kellett számítani.¹⁶ Az elítélteket a büntetés félbeszakításának engedélyezése vagy büntetésének kegyelemből való elengedése esetén azonnal szabadlábra kellett helyezni. A büntetés félbeszakítása esetén a visszatérés utáni időszakra a honvéd törvényszéknek kellett gondoskodnia. Ugyancsak nagy gondot fordítottak e tekintetben az elítéltek megfelelő kioktatására az alapvető jogait illetően. A büntetés végrehajtását az elítélt szökése megszakította, így a szökés napja nem számított büntetési napnak. Ha a szökevényt valamely belöldi katonai vagy polgári hatóság elfogta, a büntetés folytatását attól a naptól kellett számítani, amikor a „szökevényi mivolt” az illetékes hatóság tudomására jutott. A budapesti Margit körúti és a szegedi honvéd büntető-intézetek a fegyház- és börtönbüntetések végrehajtására szolgáló férőhelyek számáról, és az intézetben büntetésüket töltő fegyencek és rabok létszámáról minden hónapban „időszaki beadványként” a honvédelmi-miniszterhez kimutatást kellett, hogy felterjesszenek.¹⁷ Az elítéltek mindennapjaikat a házirend és a napirend adta keretek között töltötték, akik alárendeltségi viszonyban álltak az őrszemélyzettel. Kivételt képezett, ha magasabb rendfokozatot viseltek, ám ebben az esetben is a kellő tisztelet tanúsítása kötelességük volt a felügyelettel szemben. Minden zárka élén zárkafelelős állt, aki az általános

rendért és a házirend megtartásáért tartozott felelősséggel. Fontos előírás volt, hogy az elítéltek nem vásárolhattak egymástól, nem üzérkedhettek, nem ajándékozhattak a társaiknak, ezzel a kiegyensúlyozott fogva tartás körülményeit igyekeztek erősíteni. Lehetőség nyílt a „szabad órák” igénybevételére, amelyekben az elítéltek olvashattak, vagy egyéb hasznos tevékenységgel foglalkozhattak el magukat. Az olvasmányok tekintetében kizáró körülmény volt az olyan jellegű írás, amely az elítélt által elkövetett törvényteleniséget kedvező színben tüntette fel.

Kényes kérdéseket vetett fel a katonák szabadságvesztése kapcsán a rend és fegyelem fenntartásához kapcsolódó eszközök alkalmazása, hiszen akár tiszti rendfokozatú elítéltekkel szemben kellett adott esetben fellépni. Ezek a lehetőségek ún. kényszer rendszabályként voltak ismertek a normarendszerben. Alapfeltétel volt, hogy csak a fegyelmet és rendet súlyosan sértő kirívó viselkedést vagy ellenszegülést lehetett kényszereszközök alkalmazásával felszámolni. Értelemszerűen e rendelkezések tekintetében az intézet és a fogva tartás rendjének biztonsága állt a középpontban, azonban az alkalmazás mikéntje tekintetében a szükségesség és arányosság mértéke volt a vezérelv. Lőfegyverhasználatra csak szökés esetén kerülhetett sor, de csak akkor, ha a felszólításra nem állt meg a szökevény, és más vétlen személy életét a lövés nem veszélyeztette. A bilincs alkalmazására csak megelőző intézkedésként volt lehetőség, különösen, ha mások biztonsága, szökés megkísérlése, vagy különös személyi veszélyesség állt az intézkedés hátterében. A tiszti minőség és méltóság védelme érdekében csak legénységi és polgári személyek esetén volt lehetőség a szükséges időtartamra másfél kilogramm súlyú lábbilincs alkalmazására.

A katonákra vonatkozó hatályos végrehajtási kérdések főbb hangsúlyai

Tanulmányomban, figyelemmel a rendelkezésre álló területi korlátokra, csak az általam hangsúlyosnak tartott végrehajtási kérdések bemutatására vállalkozhattam. Előszörban a büntetés-végrehajtási joggal foglalkozó szakember nézőpontjából választottam ki azokat a területeket, amelyek jó keresztmetszetet adnak a korabeli szabályozás gyakorlati és filozófiai mibenlétéről. Mindezek ellenére, a címtől kissé elrugaszkodva, szükségesnek tartom, hogy a mai szabályozás legfontosabb elemeit bemutassam.

A hatályban lévő Bv. törvény¹⁸ a katonákra vonatkozó végrehajtási rendelkezésekről az általános–speciális kontextusában rendelkezik. Amennyiben a katona jogállású személy szabadságvesztés-büntetés hatálya alatt áll, úgy

¹⁶ Háttéranyag: 15. o.

¹⁷ Háttéranyag: 16. o.

¹⁸ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény.

az általános szabályok az irányadók, de a Bv. törvényben meghatározott eltérésekkel. Abban az esetben, ha a katonai szabadságvesztésének helyszínéül a bíróság katonai fogdát jelölt ki, úgy a végrehajtás körülményei és rendje a fogházfokozat szabályai szerint alakulnak. Fontos megállapítás tehát, hogy a hatályos szabályozás értelmében katonai szabadságvesztése nem kizárólagosan katonai fogdán kerül végrehajtásra. Azokat a körülményeket, amelyek megalapozzák a katonai fogdán való végrehajtás lehetőségét, a Btk. határozza meg.¹⁹ Ezek szerint, ha a katonai elkövető a szolgálatban megtartható, katonai fogdában kell végrehajtani az egy évet meg nem haladó fogházbüntetést, illetve az elzárásbüntetést. Lényegét tekintve, tehát a büntetés-szankció hatálya alá kerülő katonai szolgálati jogviszonya nem szűnik meg, aminek legfontosabb következménye, hogy a büntetés kiállása után szolgálatát folytathatja. A katonai fogdán a kiszabott szabadságvesztés végrehajtása egy olyan speciális végrehajtási mód, amely biztosítja azt a környezetet, amely igazodik a szolgálati rend és fegyelem követelményeihez is.

A Bv. törvény a büntetés-végrehajtásért felelős miniszter feladatkörébe utalja annak a büntetés-végrehajtási intézetnek a kijelölését, ahol a katonai szabadságvesztését kell végrehajtani.²⁰ Fontos, hogy a katonai jogállású személyeket a többi fogvatartottól el kell különíteni, ezért a végrehajtásra kijelölt intézetben belül meg kell teremteni a szeparáció lehetőségét egy önálló részlegben. A katonai elítéltek esetében sajátos belső differenciálás is érvényesül, ami azt célozza, hogy a különböző állománycsoportok is elkülönüljenek egymástól. Ennek oka elsősorban abban a hierarchikus viszonyban keresendő, amely a tiszti és az alacsonyabb rendfokozatúakat minden esetben élesen elhatárolja egymástól. Ugyancsak megteremti a szabályozás annak a lehetőségét, hogy katonai érdekből is csoportosíthatóak legyenek az elítéltek, ennek mindig meghatározott célból kell történnie, és nem jelenthet indokolatlan előnyt a többi fogvatartotthoz viszonyítva a katonai számára. A szabályozás külön kitér a szolgálati kötelezettségek és jogok gyakorlásának korlátaira, amikor rögzíti, hogy e jogok szünetelésének vagy korlátozásának keretei csak addig terjedhetnek, ameddig az ítélet vagy a jogszabály ezt lehetővé teszi, illetve amennyiben ezek érvényesülése a büntetés céljával nem ellentétes. A szabadságvesztés végrehajtása alatt a katonai átmenetileg a függelmi viszonyon kívül kerül, ez a körülmény biztosítja a szankció érvényesülését és a büntetés céljának megvalósulását. A gyakorlatban ez a módszer a Bv. törvény azon rendelkezésében jelenik meg, amely rögzíti, hogy a szabadságvesztés alatt a katonai nem rendelkezik előjárói és feljebbvalói joggal, fegyvert nem viselhet,

szolgálatot nem láthat el, valamint rendfokozati és fegyvernemi jelzés nélküli egyenruhát visel. A jogalkotó ezzel a rendelkezéssel demonstrálja, hogy a katonai elítéltek beosztásától és rendfokozatától függetlenül sajátos élethelyzetben van, amelyben a hivatásos szolgálati jogviszonyhoz kapcsolódó speciális jogokat és kötelezettségeket a szabadságvesztés, illetve annak szankciós tartalma felülírja. A katonai jogállású elítéltek kapcsolattartása tekintetében az általános szabályokon túl a Bv. törvény nevesíti a munkáltatói jogkört gyakorló parancsnokot vagy annak megbízottját. Tekintettel arra, hogy a büntetés letöltése után a katonai visszakérülhet eredeti szolgálati beosztásába, a megszokott munkakörnyezetébe, alapvető fontosságú érdek, hogy ez zökkenőmentesen valósuljon meg. A megfelelő visszafogadó környezet biztosításáért a parancsnok tehet a legtöbbet, amelyhez fel kell használni az elítéltekkel való kapcsolattartásból származó valamennyi előnyt. Előjárói kötelezettség, hogy ezekben az esetekben a parancsnok mint „*kvázi büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő*” vezesse vissza a szolgálatba a katonai jogállású személyt. A szabadságvesztés végrehajtása alatt is meg kell teremteni a lehetőségét annak, hogy azokat a szakmai ismereteket, amelyek a katonai szolgálati beosztásához kapcsolódnak, szinten tudja tartani, illetve fejlesztesse. Ennek biztosítása közvetlenül szolgálja és előkészíti a szabadságvesztés megkezdése előtti feladatrendszerébe való visszatérés sikerét. Ennek érdekében a Bv. törvény rögzíti azt is, hogy a katonai alakulatával a kapcsolatot továbbra is fenntartsa.²¹

Záró gondolatok

Összefoglalásként elmondható, hogy a Kbt. megalkotása jogi szempontból bebizonyította, hogy még a szigorú fegyelmi-függelmi rendszer tudatos megsértőivel szemben sem a megtorlás eszméjének alkalmazása a feltétlenül járható út. A korabeli kodifikátorok felismerték, hogy olyan szisztéma kialakítására van szükség, amely hatékonyabb a bűncselekmények megelőzése tekintetében, ezért egyértelműen az ún. célszerűségi eszme primátusát hangsúlyozták. Ennek lényege az volt, hogy már a legkisebb büntetés is alkalmas (igazságos) lehet a büntetés céljának elérésére, másképpen fogalmazva, nem kívántak nagyobb malumot róni az elkövetőre, mint amennyi ahhoz szükséges, hogy a társadalmat megóvja. Ez a büntetőfilozófia bizonyos értelemben szakított a Csemegi-kódexre jellemző rigid módon értelmezett proporcionális felfogással. A Kbt. általános indokolása erre utalva, de mégis óvatosan egyensúlyozva így fogalmaz: „*A túlságos szigor a fegyelemnek sem kedvez mindenkor. Viszont azonban nem lehet elzárkózni az elől sem, hogy néhány esetben a büntetéseket a létező jogállapottal szemben katonai érdekből szigorítsuk.*”²²

¹⁹ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 127. § (1) bekezdés, 132. §.

²⁰ A szabadságvesztés, az elzárás, a rendbíróság helyébe lépő elzárás, a letartóztatás és a szabálysértési elzárás végrehajtását fogantató büntetés-végrehajtási intézetek kijelölésének szabályairól szóló 16/2018. (VI. 7.) BM rendelet. (Jelenleg a Tökéli Országos Büntetés-végrehajtási Intézet a katonai szabadságvesztésre kijelölt hely.)

²¹ Bv. törvény 206. §.

²² Kbt. indokolása 1931. 1. o.

A katonai büntetés-végrehajtás jelenlegi szabályrendszere megítélésem szerint jól szolgálja azokat a speciális elvárásokat, amelyekre a jogalkotó szándéka kiterjed. A praxis szempontjából is helyeselhető, hogy a Bv. törvény keretei között került kialakításra a végrehajtás rendje és rendszere. Ezzel a felesleges redundancia és az ennek nyomában járó többletköltségek is eltűnnek. Ugyanakkor elmondható, hogy egy jól szabályozott honi rendszerben a legkényesebb jogállami elvárásokat is kielégítő végrehajtási közeg működik, amely a Bv. törvény jó alkalmazhatóságát és magas szakmai színvonalát is jelzi.

Végül azonban arra is utalni kell, hogy napjainkban a nemzetbiztonsági kihívásokkal összhangban a Magyar Honvédségnél jelentős szervezeti és egyéb változások történnek, amelyek a régóta fennálló katonai status quó új alapokra helyezik. Ezeknek a változásoknak a volume-ne és iránya pedig magában rejti annak elvi lehetőségét is, hogy megfontolásra kerülhet egy önálló katonai büntető törvénykönyv, illetve eljárásjogi törvény megalkotása, amely – ahogyan azt láthattuk – nem idegen a magyar hagyományoktól.

Irodalomjegyzék

- A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény
- A honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. törvénycikk (Kbp.)
- A katonai büntetőtörvénykönyvről szóló 1930. évi II. törvénycikk (Ktbtk.)
- A magyar királyi honvéd büntetőintézetek számára kiadott D-4 jelzésű szabályzat, 1931
- A szabadságvesztés, az elzárás, a rendbírásg helyébe lépő elzárás, a tartóztatás és a szabálysértési elzárás végrehajtását fogatosító büntetés-végrehajtási intézetek kijelölésének szabályairól szóló 16/2018. (VI. 7.) BM rendelet
- A szabadságvesztés-büntetések végrehajtása a katonai büntető törvénykönyvről szóló 1930. évi II. törvénycikk hatálybalépését követően. Ismeretlen szerző, é. n. (A kézirat e cikk írójának birtokában.)
- A véderőről szóló 1868. évi XL. törvénycikk
- A honvédségről szóló 1868. évi XLI. törvénycikk
- Gábor Gy. (1904) A katonai börtönrendszer. Budapest
- Gábor Gy. (1901) Tanulmányok a katonai büntető jogból. Budapest
- Hautzinger Z. (2010) A katonai büntetőjog rendszertana. Pécs: AndAnn Kiadó